

L'ULLASTRE I L'OLIVERA

Josep Maria Font i Bonet
S'Alqueria Blanca
Anys 1954-1991
(Dibuixos: Joan Baptista Pont)

J. M. Font i Bonet

L'ULLASTRE

i

L'OLIVERA

*tema:
"Olivera, amor
vertadera".*

*Als meus tres amors Eufemiana
Ma Catalunya, arquitecte de "ses Sitges",
en tot lo que això vol dir, i una forta
abraçada del seu afec ~~tit~~ Joseph*

S'Alqueria Blanca, Febrer 1.991

ANYS 1.954 - 1.991.

INTRODUCCIÓ

Josep Maria Font i Bonet (per a nosaltres "el tio Pep Font") és un home baixet, de cabells grisos, fredoler i que, per nafres de la Guerra, camina amb certa dificultat.

Reposat, de dolça parla i mirada penetrant, sap escoltar.

Plegats hem contemplat postes de sol,-poc abans de tocar l'Angelus amb la campana de l'oratori de l'estimat puig de Consolació-, hem trescat camins i hem parlat.

De la vida i dels cosmos. De pins i arboceres. De terra i de Terra.

La calç de l'emblanquinat de la cuina de Son Pons o les flòbies de la llar, perdudes en la immensitat de la foscor són testimonis de converses sobre quimeres i utopies, sobre anècdotes i detalls insignificants, en definitiva, sobre l'art d'estimar.

Cada paraula, cada gest de la seva cara, de les seves mans, transpiren amor a la Terra -natura, llengua, costums- que li ha donat redoç i a la Vida. Una vida que, ha dir ver, l'ha fet passar per llocs ben estrets.

"Estim Mallorca perquè vull ésser universalista"... "però sempre queda aquesta pau còsmica"... "el cós, la natura té els seus sistemes de regeneració"... "la petjada de l'home sobre la terra és important i alhora insignificant si ho miram des d'una perspectiva còsmica"... moltes són les fitxes, que de forma imborrable, es troben a l'arxiu dels records.

La seva relació amb Ses Sitges és vella, de forma indirecte en fou un propulsor al fer-nos partíceps del seu amor a la natura i al orientar-nos sobre maneres i sistemes d'aplicar aquest amor de manera concreta i determinada mitjançant la lluita individual i constant que representa tota sembra i esment de les nostres plantes.

De forma directa, al realitzar en els primers moments de l'existència de Ses Sitges un aplec, encara no publicat, sobre arbres casolans.

Per tot això, ens honora el fet de poder transcriure aquesta publicació manuscrita que ens ha dedicat i que és el primer treball de producció externa que editam en el si de la col.lecció SES CONXES.

C.Pons-G.Pont, octubre, 1992

L'ULLASTRE I L'OLIVERA

I

Aquests dos arbres es coneixen pel Nom botànic de Olea Europaea. Linné. Es coneixen dues variants:

-Olea Europaea, var.Sylvestris. Brotero

Amb aquest nom es determina l'**ullastre**.

Es un arbust, arbrissó o arbre, perennifoli, de fulles generalment petites, a vegades quasi circulars quan és arbust; branques amb ulls que poden créixer perpendiculars l'un amb l'altre, espinescents i amb fruit petit anomenat **olivó**

- Olea Europaea, var. Europaea. De Candolle

Amb aquest nom se determina l'**olivera**.

Es un arbre més gran, amb branques no espinescents, sense ulls laterals perpendiculars, i més llargues. Fruits més grossos, les **olives**, comestibles, i fulles més grosses, sempre oblongues, o sigui, de forma allargada.

L'ULLASTRE

L'experiència de més de trenta anys d'observar els ullastres: ara esmotxant-ne de petits, d'arbustius i de grossos; ara sembrant llavor, o recollint-ne de petits a centenars per sembrar-los en cossiols i als dos tres anys trasplantar-los al lloc previst; cultivar-los; o bé observant els efectes que produeixen en els ullastres els animals que pasturen a les pletes i garrigues, hem pogut veure i comprobar els següents extrems:

Que tant si sembram pinyols d'olivó com d'olivera **neixen sempre ullastres**.

Aquests ullastres petits, nats tant d'olivó com d'oliva, creixen i es desenvolupen de la mateixa forma si estan en les mateixes condicions de terreny, d'humitat i de clima, i no són molestats per causes exteriors: menjats pel bestiar, vent, etc.

Creixen tots bastant lentament, sense ulls ni branques en escalons perpendiculars ni fulles petites circulars.

Anant-los esmotxant se van fent grossos amb les seves fulles sempre oblongues. Si estan ben alimentats, tant les fulles com l'olivó arriben a fer-se molt grossos.

Els ullastres joves, arbustius, que són mossegats pel bestiar o molestats per altres agents exteriors, es defensen tupint-se, treguent brotets amb perpendiculars l'un amb l'altre per l'interior i la seva perifèria; es desenvolupen espines i treuen fulles petitones que arriben a tenir la forma quasi circular i que poden arribar al mig centímetre de diàmetre, aproximadament.

Es una manera de reaccionar a l'estímul exterior, formant-se així el **revell**, que normalment és arbust i poques vegades arriba a arbrissó.

Suspesa aquesta acció exterior, pasturatge, vent, etc. i esmotxant degudament l'arbust, deixant-li el tronc o els tronquets millors, reacciona de seguida la planta i en el seu desenvolupament treu branques i fulles cada vegada més llargues i belles: torna a la seva configuració normal. Si a això hi afegim una mica d'adob i humitat, els resultats són excel.lents en tots els exemplats tractats.

El vent, com hem apuntat, modifica també la morfologia de l'ullastre. A Menorca i a molts de cingles de la nostra Illa on bufa un vent constant, la tramuntana més que cap altre, "pentina" l'ullastre el qual creix en la direcció del vent regnant, protegint-se a si mateix amb atapeïments interiors i perifèrics a l'arbre, els quals protegeixen els ulls que queden a la part oposada.

El vent crema els ulls de l'ullastre que lluita per la seva existència dins la resultant d'una morfologia del turment eòlic.

Aquest mateix arbre, si l'arreceram sense pasturatge, podat i cuidat degudament, es desenvoluparà en la forma normal que li correspon pel seu estatge nou.

Quan un revell que té elements suficients per viure, aconsegueix treure un ull del seu complicat brancatge interior, de forma que aquest ull no pugui ésser menjat pel bestiar, protegit per la seva pròpia defensa del brancatge baix, llavors aquest ull **es desenvolupa i creix normalment**, amb fulles oblongues i olivó, els quals van evolucionant a millor en la mesura que passen els anys, fins arribar a fer-se ullastres, sobre tot si el terreny és bò, de bona alçada, fulles grosses i oblongues, i un olivó que pot arribar, com hem vist en terres d'Estellencs, quasi al tamany de petites olives.

Tot això ens demostra que d'un **mateix petit pinyol d'olivó o d'oliva**, podem obtenir, segons l'estatge en què estigui sembrat, o bé **un revell**, que pot quedar-se com a tal, mossegat pel bestiar, o bé en la forma eòlica, mossegat pel vent, o bé arribar a ésser **un ullastre** de bona alçada, per protecció natural d'una tija de ravell, o bé acondicionat per l'home o cultivat pel mateix en terreny i medi adequat.

Hi ha, per tant, una sola classe d'ullastre, una sola classe de *Olea Europaea*, var. *Sylvestris*, la forma i el desenvolupament de la qual és funció estricta del terreny, del medi, de l'estatge, en que vegeti. Tendrà sempre les formes pròpies del revell o de l'ullastre propiament dit.

L'OLIVERA

No és gaire conegut en general, però si que ho és pels conradors de la Serra de Mallorca, el següent fet prodigiós que exposarem per parts:

- Partim de dos ullastres que tinguin una bona història, un bon desenvolupament de prosperitat.
- A un dels dos el *coronam*: el podam de branques deixant-li el capoll de la soca.
- A l'altre li treim una muda per estaqueta i l'empeltam al primer que hem coronat.
- Aquest segon ullastre que ens ha donat la muda, ja no té cap altre misió en l'operació que comentam.
- Als tres anys d'haver empeltat l'ullastre primer, la muda ja és grosseta hi ha tret branquetes. Coronam ara aquesta muda crescuda i de lo que li tallam en treim una nova muda que empeltam sobre la muda primera, ara també coronada.
- Passats tres anys més, aquesta segona muda és ja grosseta i també la coronam i del que li tallam traiem una tercera muda que l'empeltam sobre la segona, ara també coronada.
- Passats tres anys més, quan la tercera muda ja té un desenvolupament bò, podem observar que les seves fulles i olivó ara ja són molt més grosses i que pel seu tamany es confonen amb les fulles i el fruit de l'olivera.
- Les fulles i els fruits del primer empelt, ben madurat, són ja més grossos que els de l'ullastre inicial. En el segon empelt són més grossos que en el primer i, en el tercer, obtenim, de fet, un arbre que és una casta d'olivera.
- Podriem pensar fer un quart empelt sobre el tercer, per obtenir fruits més grossos; l'experiència demostra, i així m'ho ensenyà l'amo En Vicens Mates de la possessió de S'Arboçar (Banyalbufar), que en el quart empelt i successius, el fruit de l'arbre degenera i es forma altra vegada olivó.
- L'olivera és, doncs, el **tercer empelt** que hem obtingut en la forma descrita. L'olivera és un arbre **provocat** que ha sigut una de les bases de la civilització occidental.

Podem agafar mudes de l'olivera així obtinguda i empeltar-les directament a qualsevol ullastre que vegeti bé. La muda, desenvolupada, és també una casta d'olivera.

De l'olivera obtinguda podem, doncs, obtenir-ne nombroses oliveres noves, empeltant directament mudes de la mateixa a qualsevol ullastre de bon desenvolupament.

També podem treure estagues de l'olivera obtinguda de la tercera muda, i sembrar-les directament. Naixerà sempre, així, una olivera de les mateixes característiques que la que hem obtinguda provocada.

L'oliva de l'olivera mallorquina típica, deia Mn. Josep Rullan i Mir de Sóller, l'any 1904, comparada amb les de totes les varietats del continent, és la que presenta més analogies de forma amb l'olivó de l'ullastre.

La casta d'olives és, sempre, funció del terreny i del medi ambient, temperatura mitja anual, altura, humitat, etc., en que es desenvolupa l'olivera: És funció del seu **estatge**.

Per combinació d'empelts sobre oliveres de diferents castes, es poden també obtenir diferents varietats de les mateixes.

Vàries castes d'oliveres sembrades en un mateix terreny, en un mateix estatge, amb els anys acaben per fer totes una mateixa casta d'oliva, una mateixa resultant.

Cultivada l'olivera en els països freds del Nord d'Europa, no passa d'ésser un simple arbust. Cultivada a regions més calentes de l'Àfrica, la vegetació potser tan grossa que no dugui fruit, que no faci olives.

Com veiem l'ullastre i l'olivera crieu una mateixa llavor totes dues, o sigui, són una mateixa espècie: *Olea Europaea*, var. *Sylvestris*. Però diem *Olea Europaea*, var. *Europaea*, a l'olivera, a la formosa i magestuosa olivera, arbre mil·lenari de la Pau.

II

Resumint, doncs, remarcarem ara els següents punts:

- Si l'ullastre neix en un terreny molt prim i calinenc, té poques probabilitats de vegetació. Si sobreviu, emperò sotmès al pasturatge, no passara d'ésser un revell esquifit.

- Si té un mínim de terra o de llivanya, un mínim d'humitat i no és molestat pel bestiar, pot sobreviure més o menys precariament. A l'estiu pot estar molt mustii, però les pluges de la tardor i de l'hivern el faran treure i creixerà, encara que lentament. Si està sotmès des de la seva neixença a l'acció d'un pasturatge persistent, i sobreviu als efectes d'aquest combat, aleshores aquest ullastre va reforçant la seva rebassa i les seves arrels, i en el que resta de la planta van creixent espines sobre ulls en perpendicular i es forma un revell defensat fins a la perifèria, el qual pot viure molts d'anys en la seva forma si no cedeixen les causes exteriors. Si del conjunt d'aquest revell destaca una tija i la deixam créixer de forma que, per l'altura no hi pugui arribar el bestiar, llavors podem suprimir el revell pare i la tija pot esdevenir un ullastre en la forma que hem considerat just ara, sense pasturatge.

Aquesta tija tindrà des d'ara un més ràpid desenvolupament, degut a la rebassa i sistema d'arrels abans acumulades pel revell pare. Ben aviat treurà, particularment per la base, innumbrables ulls, degut a l'acumulació de saba, els quals hi ha que anar eliminant sense descans, si volem que l'ullastre pugui arribar a l'absorció total de l'humor disponible sense deformat-se i així atançar l'arbre a una més bella harmonia de conjunt.

- Si una llavor d'ullastre o d'olivera germina en un lloc de millors condicions que les que acabam de veure, o sigui, més terra bona i fonda, humitat suficient i protecció dels vents i del pasturatge, llavors el nou ullastre obtingut té molt bones condicions de vegetació, les quals podriem considerar que assoleixen un grau òptim. L'ullastre així nascut sabem que va desenvolupant-se sense traves. És practicamente inerm o sense cap pua; té fulles oblongues que són cada vegada més grosses i les branques creixen en sentit ascendent. Amb els anys l'ullastre s'esdevé un arbrissó o un arbre, amb una resultant de conjunt que assembla tota una prometença. Els ullastres més bells que hem vist a Mallorca es troben a la vora o a prop dels torrents, tant a la part plana de l'Illa com a les capamuntes de la Serra.

- Com es comprèn, entre les diferents condicions que hem considerat, hi ha en el camp, tota una viabilitat de perfeccionament en la vegetació del revell i de l'ullastre.

Sabem com evoluciona la morfologia d'aquests arbres, el seu fruit i les seves fulles. Aquestes fulles, com també les seves branques, són sempre oposades. Les fulles són rígides desde menys d'un centímetre, les circulars de l'ullastre fins a sis centímetres aproximadament quan són oblongues en l'olivera; tenen

voreres llises, sense dents, i tot l'any són verdes: la cara superior d'un verd grisenc, més obscur que el de la part inferior que és blanquinosa. Aquestes qualitats són encara més marcades en l'olivera, la qual cosa fa que, vistes les capçades d'aquests bells arbres mogudes pel vent a dins l'olivar, semblin realment una orgia de cascades argentades.

L'ullastre floreix de maig a juny, amb petites flors blanques de mig centímetre de diàmetre, en forma de ramellets drets, i l'olivera floreja tanmateix en forma germana.

El fruit de l'ullastre, l'olivó, és xic i poc carnós i el seu tamany depèn de les bones condicions en que es desenrotlla l'arbre. Hem vist olivó des del tamany d'un grà d'arròs, entre altres llocs en el terme àrid de Santanyí, fins a un tamany que s'acosta al d'una oliva petita, en les terres negres i humides de la nostra Serra.

El tamany de l'oliva és divers, i la seva forma és el·lipsoide i globular. Tal vegada tendeixen a una forma un poc més globular, les olives que hem tengut en les nostres mans, entre altres llocs, en la possessió d'Honor, vora Bunyola, fetes per oliveres obtingudes per l'explicat art del tercer empelt. Emperò tot això depèn de la tòria que pugui dur l'olivera, que a la vegada també és funció del seu estatge.

La soca de l'ullastre, de jove llisa i d'un color gris o gris-obscur, passa a ésser aspre i nuosa quan envelleix, i el seu color es torna més obscur encara.

L'ullastre pot ser molt lent en el seu desenvolupament, pot viure anys interminables. Hem vist velles soques d'ullastre en el terme de Santanyí, ruades i nuoses amb bastanta carència d'aigua, les quals s'aproparen als quaranta centímetres de diàmetre.

En el mateix terme de Santanyí i a prop d'un petit torrent, però amb bon calat de terra, hem vist soques tallades abaix, d'un tamany semblant i encara més gros.

En els muntants de les moles dels molins de vent hi hem trobat soques obrades d'ullastre, de prop de seixanta centímetres de diàmetre.

La soca de l'**ullastre** és considerada en la pagesia de Mallorca, com la reina de les llenyes per fer construccions fermes per l'interior de les cases, i també resistents al pas dels anys per estar a l'interpèrie. A sol i pluges.

La soca de l'**olivera**, com la de l'ullastre és llisa i de color cendrós quan és jove, tornant-se nuosa i més obscura quan envelleix, desfent-se a poc a poc en cames que poden ésser corbades fins i tot horitzontalment, una per a cada un dels sistemes d'arrels principals que té l'arbre.

Són dignes d'admiració les centenàries oliveres mallorquines per la forma fantasmagòrica dels nusos i peduncles que té la seva soca, rellotge d'anys que misteriós presenta l'arbre dins la calma de la contrada.

La capçada de l'ullastre, de jove, sol ésser rodonenca, però així com passen els anys, si no hi ha hagut poda, es torna capritxosa i molt irregular.

La capçada de l'olivera, al manco de jove, és al gust de l'esmotxador. Malgrat això, originàriament és més regular l'olivera sembrada per estaca, que és arrodonida, cònica o hemisfèrica, que no pas l'empeltada damunt capoll d'ullastre que, en principi, serà cònica per tornar-se ben irregular amb els anys. De vella, l'olivera té la seva formosa i complicada soca al servei d'unes contades, eixerides i argentades rames verticals, que com a flama vegetal, creixen al seu novell estrem superior.

La llenya de l'olivera és dura, de color groc amb retxes marronenques, i és emprada en fusteria i ebanisteria, admetent molt bé la feina de torn.

"El conreu de l'olivera és un dels més importants de Catalunya, i l'ela-boració de l'oli constitueix una indústria principalíssima a moltes comarques, especialment a l'Alt Empordà, a l'Urgell, al Segrià, a les Garrigues, al Priorat, al Camp de Tarragona, a la Ribera d'Ebre, al Baix Aragó, al Maestrat, a la Serra d'Espadà, al Pla de Quart, al Camp de Llíria, a la Costera de Xàtiva, a les comarques de Pego i Alcoi, a la vall de Novelda i a Mallorca" (Diccionari C.V.B.. Alcover-Moll)